

PRACTICI ȘI REPERE ADMINISTRATIVE ÎN BISERICA ORTODOXĂ DIN BUCOVINA (1774–1918)

IONEL-MUGUREL MARTINIUC

Verwaltungspraxis und -richtlinien innerhalb der Orthodoxen Kirche in der Bukowina (1774–1918)

*(Zusammenfassung)**

Die Gründung der Pfarrkanzlei und des dazugehörigen Archivs waren die ersten Schritte zur Einführung einer neuer Pfarrverwaltung innerhalb des Bukowiner Bistums. Das Gebrauch der rumänischen Sprache war eine nötige Massnahme. Die Kirche ist mit der Evidenzhaltung der Bevölkerung verantwortlich. So entstehen die Evidenzregister, auch als Eintragebücher für Geburten, Trauungen, Tode usw. (rum. *mitrice*) bekannt. Eine umfassendere Form der Eintragebücher ist die Pfarrkonskription, worin verschiedene andere Daten eingetragen wurden, die die Arbeit des Bukowiner orthodoxen Priesters vereinfachen sollten. Die Bukowiner Orthodoxe Kirche ist diejenige, der die ersten Schritte zur Evidenzhaltung der Einwohner zu verdanken sind.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Bischof, Priester, Pfarrei, Kanzlei, Archiv, Evidenzregister, Konskription.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Organizarea administrativă a Ținutului Bucovina¹ impunea de la sine și

¹ Bucovina – episcopie ortodoxă română cu sediul la Cernăuți. În anul 1775, partea de nord-vest a Moldovei (denumită ulterior Bucovina), care corespundea cu teritoriul Episcopiei de Rădăuți, a fost anexată la Imperiul Habsburgic. Această anexare a avut urmări și pentru viața bisericească. În anul 1781–1782, sediul Episcopiei a fost mutat de la Rădăuți la Cernăuți, unde își avea sediul și guvernatorul Bucovinei. În perioada 1783–1786, Episcopia românească a Bucovinei – cum se va numi de acum înainte – a fost subordonată, sub raport dogmatic și administrativ, Mitropoliei ortodoxe de la Carloviț (Karlowitz), fiind întrerupte toate raporturile de până atunci cu Mitropolia Moldovei (de care asculta canonic, până la intrarea trupelor imperiale în nordul Moldovei, în anul 1774). Numărul mănăstirilor a fost redus la patru: Putna, Sucevița, Dragomirna și „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava. De fapt, au fost trei: Putna, Sucevița și Dragomirna, cu filia sau atinența „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava, avându-se în vedere că moaștele și actele erau în Polonia. Celelalte mănăstiri și schituri au fost desființate, bisericile lor transformate în biserici parohiale. În opinia noastră, această idee este falsă; schiturile, care au fost închise primele, dispuneau de o avere infimă, iar viețuitorii au fost alungați din acestea. Unele dintre mănăstiri au fost transformate în: depozit de armament – Biserica Mănăstirii Solca; închisoare – Paraclisul „Sfântul Gheorghe” al Mănăstirii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Solca; în beciurile, stăreția, arhondaricul și trapeza mănăstirii s-a adus fabrica de bere – vezi arhiva Mitropoliei Bucovinei. Este adevărat că unele biserici, aflate în incinta câtorva mănăstiri, au devenit biserici parohiale, dar marea lor majoritate a fost trecută în proprietatea Fondului Bisericesc, fiind închise. Averile mănăstirilor și ale Episcopiei vor constitui așa-numitul „Fond religios” (Fondul religios gr. or. din Bucovina), administrat de către stat, din care se susțineau bisericile, școlile și clerul. În opinia noastră, această idee este falsă. Conform decretelor imperiale, Fondul Bisericesc a luat ființă ca o fundație imperială, care avea ca patron pe împărat în primă instanță, iar președinte al Consiliului de Administrație era episcopul Bucovinei. Aceasta era destinată pentru întreținerea clerului, bisericilor și a învățământului din Bucovina. Eparhia a fost cărmuită de următorii ierarhi: Dositei Herescu (1750–1789), sub care s-au petrecut aceste schimbări; sârbul Daniil Vlahovici (1789–1822), care se pare că era vlah din Banat; Isaia Baloșescul (1823–1834) și Eugenie Hacman (1835–1873). Datorită stăruințelor celui din urmă pe lângă autoritățile din Viena, în ianuarie 1873, Episcopia a fost ridicată la rangul de Mitropolie, cu două eparhii sufragane, dar în Dalmația, la Zarra și Cattaro; titularii acesteia vor deveni „mitropoliți ai Bucovinei și Dalmației”. De fapt, toți mitropoliții au fost arhimandriți consistoriali și vicari generali episcopești și nu ierarhii din Zarra sau Cattaro. Noua Mitropolie a fost cărmuită de Teofil Bendela (1874–1875), Teoctist Blajevice (1877–1879), Silvestru Morariu-Andrievici (1880–1895) – un apreciat autor de manuale și alte lucrări cu profil teologic, care a înființat revista „Candela” (1882) și a pus bazele unei tipografii. În timpul acestuia, s-a terminat noua reședință mitropolitană (astăzi, sediul Universității ucrainene din Cernăuți). Au urmat Arcadie Ciupercovici (1896–1902) și Vladimir Repta (1902–1924), fost profesor de teologie. Toți mitropoliții au fost baroni, purtând apelativul „de” înaintea numelui de familie. În anul 1875 s-a înființat o Facultate de Teologie în cadrul noii Universități austriece din Cernăuți, la care au activat câțiva profesori de prestigiu, precum frații Eusebiu și Constantin Popovici, Vasile Mitrofanovici, Alexie Comoroșan, Teodor Tarnavschi, Emilian Voiutski. De fapt, în cadrul Universității Francisco-Iosefine, Institutul Teologic, înființat în anul 1826, a fost transformat în Facultate de Teologie. La Universitate au fost înființate și Facultatea de Drept și cea de Filosofie. La începutul secolului al XX-lea, au fost numiți noi profesori la Facultatea de Teologie: Ștefan Saghin, Vasile Găină, Vasile Tarnavschi, Vasile Gheorghiu, Valerian Șesan. În noiembrie 1918 s-a hotărât unirea Bucovinei cu România, iar Vladimir Repta a devenit membru al Sfântului Sinod din București. În faza „românească” a istoriei Mitropoliei, aceasta a avut ca eparhii sufragane pe cea de la Hotin (Bălți), creată în 1923, iar mai târziu (1937), pe cea din Maramureș (Sighet). Ca mitropoliți, au păstorit acum: Nectarie Cotlarciuc (1924–1935), fost profesor la Facultatea de Teologie, apoi episcop la Ismail; Visarion Puiu (1935–1940), fost episcop la Bălți; Tit Simedrea (1941–1945), fost episcop la Bălți; arhiereul Emilian Antal, ca locțiitor de arhiepiscop, cu sediul la

organizarea Bisericii Ortodoxe de aici potrivit principiilor iozefiniste, aplicate întregului imperiu, în care toți locuitorii de pe cuprinsul acestuia, în frunte cu împăratul, erau fideli funcționari ai statului. Ca urmare a acestui deziderat, trebuia ca și preoții ortodocși bucovineni să facă parte integrantă din acest uriaș aparat administrativ, care avea menirea să contribuie la susținerea statului.

Pentru a putea fi coordonată activitatea locuitorilor acestui ținut, în care majoritatea erau creștini ortodocși, se impunea adoptarea, în cadrul legislației bisericești, a unor normative juridice care să facă posibilă o colaborare armonioasă cu autoritățile imperiale. În acest sens, s-a pus un accent deosebit pe implementarea legislației administrative imperiale în cadrul eparhiei bucovinene. Pentru început, Episcopia de Rădăuți a fost reorganizată. Mănăstirile, schiturile și sihăstriile care erau subordonate canonic Mitropoliei Moldovei au fost trecute în ascultarea episcopului de Rădăuți. Sediul episcopiei a fost mutat, la 12 decembrie 1781, în orașul Cernăuți, devenind Episcopia Bucovinei. Aceasta a fost împărțită în șase decanate sau protopresviteriate și două vicariate. Protopresviteriatele erau următoarele: Cernăuți, Ceremuș, Nistru, Berhomete, Vicov și Suceava, iar vicariatele: Câmpulung Moldovenesc și Câmpulung Rusesc. Primele măsuri s-au îndreptat spre organizarea enoriilor sau a parohiilor. În cadrul organizării acestora, se impunea luarea unor măsuri cu caracter practic, care vizau o serie întreagă de obligații. Apariția cancelariei parohiale este una dintre primele măsuri reorganizatorice adoptate, atât în ceea ce privește clădirea, cât și din punct de vedere administrativ. În cadrul cancelariei se constituie arhiva parohiei, care avea un rol important în desfășurarea activității administrative. Tot în cadrul cancelariei apar actele mitricale, destinate evidenței populației.

Cancelaria parohială

Odată cu introducerea administrației parohiale în cadrul enoriilor Bucovinei, potrivit normelor impuse de către noua stăpânire, s-a făcut simțită nevoia înființării cancelariei parohiale. Această cerință apare de la sine, în scopul asigurării unei mai bune organizări a activității administrative ce se impunea ca, după modelul imperial, să se desfășoare într-o locație adecvată. De aceea, pentru a se asigura punerea în practică a acestei cerințe, parohul sau expozitul parohial aveau datoria să amenajeze cancelaria. De la bun început au apărut piedici care au îngreunat aplicarea acestei cerințe. Lipsa spațiului necesar a fost prima piedică apărută în calea acestei necesități. Cheltuielile necesare organizării unui asemenea spațiu au fost aprobate prin Ordinul ministerial nr. 4 060, din 29 aprilie 1861, când s-a decis ca preoții parohi să beneficieze de o sumă de bani, ce s-a găsit de cuviință că ar

Suceava (1945–1948). După 1944–1945, la Cernăuți funcționează o episcopie, dar sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei. Cf. *Enciclopedia ortodoxiei românești*, Tipărită din inițiativa și cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 108.

acoperi cerințele minime pentru a se amenaja o cancelarie oficială. În scurt timp, acest ordin a fost anulat, iar ajutorul material dedicat înzeestrării cancelariei a fost suprimat. Totuși, în unele parohii, preoții și-au amenajat astfel de spații din fonduri proprii. Demersurile au fost reluate mai târziu, când susținerea cu bani a fost reintrodusă prin Ordinul Guvernului Țării nr. 26 992, din 25 decembrie 1898². Prin intermediul acestui act normativ, se stabilea cheltuirea sumei de 30 de coroane, valută austriacă, necesare pentru amenajarea unei cancelarii parohiale la fiecare din enoriile eparhiei Bucovinei. Pentru prima dată, se specifică clar suma care să acopere lucrările necesare amenajării cancelariei parohiale, sumă pe care fiecare enorie o primea de la casa Fondului Bisericesc. În această inițiativă a Curții de la Viena a fost implicat guvernatorul Bucovinei și Consistoriul Arhiepiscopesc, cel din urmă fiind interesat de punerea în practică a acestui ordin. Unde exista deja cancelaria, aceasta a fost modernizată, conform noilor cerințe administrative. Dar această cancelarie, în anotimpul rece, trebuia încălzită. Pentru încălzirea ei, până în anul 1870, fiecare enorie bucovineană primea, din pădurile Fondului Bisericesc, 70 de care de lemne căzute; în unele cazuri, au fost și 78 de care³. Această cantitate de lemne era scoasă din pădure de către credincioșii enoriei. Era unul dintre vechile drepturi, care au fost păstrate, o vreme, în eparhia Bucovinei. Anterior anului 1880, acest „privilegiu” a fost modificat. Fiecare parohie primea șase stânjani pătrați sau 48 de metri steri de lemn de foc (sau 14 stânjani austrieci)⁴. Contravaloarea masei lemnoase îi era reținută preotului paroh din suma pe care o primea din partea Fondului Bisericesc, ca drepturi salariale sau congruă (venitul minim pe care trebuie să-l aibă orice slujbaș al bisericii). Același paroh avea datoria să plătească din banii personali tăierea și scoaterea lemnului din pădure. Măsura abuzivă luată de către administrația Fondului Bisericesc a fost îndelung contestată de către clericii ortodocși⁵. Au încercat, de fiecare dată când se discuta despre salarizarea preoților, să înlăture această măsură, pe care și-au însușit-o și autoritățile imperiale.

Odată cu trecerea timpului, camera în care era cancelaria parohiei a devenit normă obligatorie, care trebuia să fie adoptată în fiecare enorie. Fiecare paroh a fost nevoit să rezerve una dintre camerele casei parohiale, căreia să-i dea destinația de cancelarie oficială. În această cameră era primit protopresviterul ținutului, cu ocazia reviziei canonice anuale, sau orice delegație oficială bisericească sau de stat. Mai mult de atât, Mitropolitul Vladimir de Repta (1902–1926)⁶, împreună cu Consistoriul Arhiepiscopesc al Bucovinei, preciza, în anul 1909, următoarele:

² *Circularul consistorial nr. 6 020, din 15/28 decembrie 1898*, în „Foaia ordinăciunilor”, Cernăuți, nr. 20, 19/31 decembrie 1898, p. 138–139.

³ Arhiva Parohiei Bilca, *Condica cronicală a parohiei ortodoxe-române din Bilca*, fila 21.

⁴ *Ibidem*, fila 21.

⁵ Dimitrie Dan, *Proiect privitor la salarizarea preoților din Bucovina*, în „Candela”, Cernăuți, anul XXIII, nr. 2, 1904, p. 133.

⁶ Dumitru Valenciu, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul editorial „Mușatinii – Bucovina Viitoare”, 2001, p. 68–70; Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece, 1774–1918. Aspecte etnografice și confesionale*, [Chișinău], Editura Civitas, 2003, p. 184.

„Orice lucrări oficiale ale comisarilor preoțești în afaceri administrative sau disciplinare au să se facă în princip în cancelaria parohială”⁷.

Parohiile au fost mandatate să țină evidența populației și, ca urmare a acestui fapt, aveau obligația să elibereze certificate oficiale. Preoții ortodocși au primit însărcinarea să elibereze și „testimonii”⁸, acte care trebuiau scrise obligatoriu, conform dispozițiilor imperiale, pe „hârtie de ștampilă”⁹. Episcopul Daniil Vlahovici (1789–1822)¹⁰ și Consistoriul s-au conformat acestei cerințe administrative și, la rândul lor, au făcut cunoscut aceasta tuturor enoriilor prin intermediul Ordinului nr. 1 015, din 18 decembrie 1802¹¹. În cuprinsul acestuia, se specifica clar faptul că „de la 1 ghenarie calendar nou anului viitor – 1803 – precum în toate țările împărătești, așa și întru această țărișoară a Bucovinei iaste să să ție hârtie de ștampilă”. Doar simpla mențiune în ceea ce privește folosirea, în corespondența oficială, a acestui model de hârtie nu este edificatoare. Pe parcursul folosirii hârtiei de ștampilă, sunt observate multe scăpări, care trebuiau să fie corectate. Episcopul Daniil Vlahovici și arhimandritul Isaia Baloșescu, ca reprezentanți ai Consistoriului, trimit Ordinul circular nr. 447, din 15 iunie 1805¹², care încearcă corectarea tuturor discrepanțelor care au apărut. Astfel, se precizează că plângerile și cererile către Consistoriu trebuie să fie făcute pe hârtie de ștampilă în valoare de 6 creițari, valută austriacă. Pentru a fi trimis răspunsul către cel care a făcut cererea sau plângerea, era obligatoriu să se atașeze o coală albă de ștampilă în valoarea amintită anterior. În cazul în care, la cererea sau plângerea făcută, se impune trimiterea spre aprobare a răspunsului la autoritățile galițiene, să fie adăugată încă o coală de ștampilă, dar în valoare de 15 creițari. Pentru primirea unui decret de numire într-una din enoriile eparhiei, acel preot are datoria de a aduce sau de a trimite coală de ștampilă în valoare de 30 de creițari. Atunci când este cazul, să se facă un raport de schimbare de parohie sau de primire a unei recompense, fiind

⁷ *Circularul consistorial nr. 2603, din 18 aprilie/1 mai 1909*, în „Foaia ordinăciunilor”, nr. 6, 30 mai/12 iunie 1909, p. 41.

⁸ Testimoniu, testimonii (înv.) – mărturie, dovadă; act, document doveditor, certificat, adeverință. Cf. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul explicativ al limbii române* (în continuare se va cita DEX), Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 1089.

⁹ Hârtie de ștampilă – hârtie de calitate superioară, care are timbrul sec, folosită în Bucovina, în perioada stăpânirii austriece, la redactarea actelor oficiale.

¹⁰ Dumitru Valenciuc, *op. cit.*, p. 48; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 178; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 172; Ion I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național în viața românilor* (în continuare se va cita Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*), Rădăuți, Editura Septentrion, 2003, p. 1–7; Constantin C. Cojocaru, *Daniil Vlahovici – episcop al Bucovinei* (II), în „Analele Bucovinei”, [Rădăuți–București], anul VII, nr. 2, 2000, p. 421; Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, cartea a doua, vol. IV, București, Editura „Tipografia Cărților Bisericești”, 1928, p. 499.

¹¹ Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (în continuare se va cita S.J.S.A.N.), *Fond Parohii*, Dosar 1, *Arbore*, fila 33, *Ordinul circular nr. 1 015, din 18 decembrie 1802*.

¹² *Ibidem*, fila 61–62v, *Ordinul circular nr. 447, din 15 iunie 1805*.

necesară trimiterea unor acte către guvernul galițian, preotul în cauză are datoria de a aduce nouă coli de ștampel, în valoare de 15 creițari fiecare. La momentul în care face o adresă către protopopiat, coala de ștampel trebuie să fie de 15 creițari, iar pentru a trimite cererea de instalare în enorie, coala de ștampel trebuie să fie în valoare de șase creițari. De aceeași valoare trebuia să fie coala și pentru o înștiințare către administrația Fondului Bisericesc. În cazul în care un preot este propus pentru a fi numit în fruntea unuia dintre cele două vicariate existente în eparhie, atunci cel în cauză trebuia să aducă o coală de ștampel în valoare de 15 creițari, care era necesară pentru decretul de numire, dar și două coli în valoare de șase creițari, una pentru a fi folosită la redactarea propunerii, iar cea de a doua pentru redactarea binecuvântării arhieresti. Aceste normative trebuiau puse în practică în toate parohiile pentru a se putea redacta orice fel de act oficial, fie pentru interesele parohiei, fie ale preotului sau ale vreunui creștin din parohie, Biserica Ortodoxă fiind parte componentă a sistemului administrativ bucovinean.

Activitatea administrativă a cancelariei parohiale este supusă verificării preotului protopresviter al ținutului din care făcea parte enoria, iar norma a fost stabilită în *Planul de regularizare bisericească în Bucovina*, din 1786¹³. Acesta prevedea, la paragraful 101, următoarele: „Prototopopii sunt încă obligați să inspecteze [...] dacă continuarea registrelor dispuse ale bisericii și a agendelor se realizează corect [...]”. Ca urmare a verificărilor efectuate de către protopresviteri, s-au constatat mai multe nereguli în ceea ce privește ținerea cancelariei parohiale și, mai ales, în ceea ce privește folosirea colilor cu timbru sec sau imprimat. Pentru a uniformiza folosirea hârtiei de ștampel, episcopul Eugenie Hacman¹⁴, împreună cu Consistoriul, prin intermediul Ordinului circular nr. 15, din 25 ianuarie/6 februarie 1842, reamintește tuturor slujitorilor bisericești necesitatea respectării normelor în vederea întocmirii unui act oficial din partea cancelariei parohiale. El specifică clar: „[...] toate parochiaturile și diregătoriile duhovnicești să scrie raporturile, cererile și jalbele lor pe partea cea dreaptă a îndoiturei, ba cererile și jalbele lor, care să ating de folosul lor pe cuviincioasele ștempluri, [...]”. Se obține prin intermediul acestui ordin o uniformizare pe întreaga eparhie în ceea ce privește modul de întocmire a actelor oficiale pe un anumit tip de hârtie, folosită și de către administrația laică.

Arhiva parohială

¹³ *Ordonanța pentru regularizarea bisericii și învățământului public religios din Bucovina, Viena, 29 Aprilie 1786*, în vol. Myron M. Calinescu, *Normalien der Bucoviner gr.or. Diöcese von 1777–1886*, Band I (în continuare se va cita Myron M. Calinescu, I), Czernowitz, Erzbischöfliche Buchdruckerei, 1887, p. 88–90.

¹⁴ Dumitru Valenciuc, *op. cit.*, p. 51–52; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 370; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 179; Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 499.

Arhiva parohială este un segment important al cancelariei parohiale ortodoxe din Bucovina. Ținerea acesteia revine parohului sau expozitului parohial, în calitate lor de administratori ai enoriei. Acest lucru l-a specificat episcopul Dosoftei Herescul (1750–1789)¹⁵ în actul intitulat *Instrucție*¹⁶, unde arată obligațiile pe care și le-a asumat Biserica Ortodoxă din ținut. Verificarea și coordonarea ținării arhivei parohiale revine protopresviterilor de ținut. Aceștia aveau datoria ca să facă în fiecare an câte două „vizitații canonice”¹⁷.

Episcopul Dosoftei Herescul, împreună cu membrii Consistoriului episcopesc, hotărâsc ca la finalizarea fiecărei verificări să fie înaintat memoriul și procesul-verbal făcut cu această ocazie. În cuprinsul procesului verbal, un loc aparte era acordat actelor administrative pe care le deținea respectiva parohie, iar administratorul, preotul paroh, avea obligația să le completeze la zi, potrivit poruncilor primite. Ca de obicei, deficiențele constatate în cadrul acestor verificări au evidențiat o serie întregă de intervenții din partea succesorului episcopului Herescul. Conformându-se deja unui precedent creat, episcopul Daniil Vlahovici, împreună cu membrii Consistoriului, se văd nevoiți să intervină la 8 aprilie 1791, amintind protopopilor de ținut ca fiecare să reia verificările în enoriile din subordine, îndrumându-i pe preoți, acolo unde au găsit deficiențe în ținerea și păstrarea înscrisurilor oficiale și a celor parohiale. Mai mult decât atât, ierarhul specifică: „Drept aceasta, acum cu tărie iarăși poruncim cucerniciei tale ca să mergi însuși din sat în sat și după învățătura ce-au luat de la proto-diaconul nostru în trecutele zile și precum au văzut că au urmat cuvioșia sa cu îndreptare mitricilor la câteva sate, așa să faci și cucernicia ta [...]”¹⁸. Deficiențele constatate de către protopresviterii decanatelor sunt menționate în procesele de revizie canonică, care erau trimise Consistoriului eparhial. Aici acestea sunt centralizate, pe probleme, iar apoi sunt elaborate mai multe măsuri pentru a fi corectate deficiențele.

Urmașul în scaunul eparhial al Bucovinei, Episcopul Isaia Baloșescul (1823–1834)¹⁹, împreună cu Consistoriul, remite către toate enoriile din eparhie Ordinul circular nr. 2 262, din 30 august 1830²⁰, în care se aduce la cunoștința tuturor enoriilor Decretul gubernial nr. 18 514, din 20 aprilie 1830, precum și nota

¹⁵ Dumitru Valenciuc, *op. cit.*, p. 44–47; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 160; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 49–50; Mihai-Ștefan Ceașu, *Bucovina habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism și postiosefinism (1774–1815)*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 1998, p. 66; Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 499.

¹⁶ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 4v–5.

¹⁷ *Ibidem*, fila 5v–6.

¹⁸ *Ibidem*, fila 86v–87, *Dispoziție consistorială din 8 aprilie 1791*.

¹⁹ Dumitru Valenciuc, *op. cit.*, p. 49–50; Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 180; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 178; Constantin C. Cojocaru, *Isaia Baloșescu, episcopul Bucovinei (17 iulie 1823 – 14 septembrie 1834)*, în „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 2, 2000, p. 357; Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 499.

²⁰ *Ordinul circular consistorial nr. 2 262, din 30 august 1830*, în vol. Myron M. Calinescu, *Normalien der Bucoviner gr.or. Diöcese von 1777–1886*, Band II (în continuare se va cita Myron M. Calinescu, II), Czernowitz, Erzbischöfliche Buchdruckerei, 1889, p. 1187–1188.

Kreisamt-ului [Biroul cercual] nr. 9 033, din 24 iulie 1830, care fac referire clară asupra îndatoririi protopresviterilor în legătură cu verificarea actelor obligatorii care trebuie să se regăsească în arhiva fiecărei parohii bucovinene. Astfel, pe lângă îndatoririle obișnuite, protopresviterii decanatelor sunt împuterniciți să verifice și locul unde erau ținute actele parohiale, iar mai apoi aveau datoria să-l consemneze, în scris, în procesul-verbal. Pentru a ține o evidență clară asupra vizitațiilor canonice făcute de fiecare protopop în decanatul său, episcopul Daniil Vlahovici, susținut în demersul său și de către Consistoriu, hotărăște ca în fiecare enorie să existe un „protocol” special pentru consemnarea celui care a efectuat verificarea. De asemenea, la 10/21 iunie 1794, amintește obligațiile protopresviterilor: „După planul clirosului, este datoria protopopilor să facă de patru ori în fieștecare an revizie pentru protopopiatul său și să cerceteză după poruncele carele are în mână [...]”²¹.

Pentru o mai bună organizare a arhivei se introduc în ținerea actelor parohiale colile tipărite, care erau apoi legate într-un registru sau într-un tom, termenul cel mai des folosit în eparhia Bucovinei. Consistoriul și episcopul Daniil Vlahovici trimit către enorii Ordinul circular nr. 141, din 15 mai 1808²². Potrivit acestuia, se face cunoscută dispoziția gubernială pentru a se ține evidențele de stare civilă pe foi tipărite. Aceste tomuri erau în număr de trei pentru fiecare enorie, unul rămânea la arhiva parohiei, unul la Kreisamt și unul la Comandamentul militar. Cele două tomuri care trebuiau trimise la administrația ținutului și la comandamentul militar erau remise după terminarea anului calendaristic. Pentru o mai bună păstrare a actelor parohiale și implicit a arhivei, episcopul Daniil Vlahovici, arhimandritul consistorial Isaia Baloșescul, împreună cu membrii Consistoriului, în urma cercetării proceselor de revizie canonică înaintate de către protopresviterii decanatelor, constată deficiențe majore în păstrarea arhivei parohiale. În unele cazuri acestea au fost distruse, ca urmare a păstrării improprie. Împreună trimit către toate enoriile Ordinul circular nr. 26, din 17 decembrie 1808, prin intermediul căruia le dau sfaturi tuturor slujitorilor bisericești: „Măcar că bună orânduială, care este suflet la toate bunătățile, și după care protopopiaturile și parohiile s-ar cuveni să aibă ca o arhivă, sau cel mai puțin o ladă proastă de acturile cele din slujbă, din feliuri de î[m]piedecări încă n-au ajuns la așa stare, totuși nu putem trece cu vedere datoria aceea, care trebuie să vie la î[m]plinire, după care datorie prin aceasta poruncim precucerniciilor voastre ca nu numai să înștiințați, ci și privighere să aveți, și cercetare la toate reviziile să întrebuințați [...] în biserică să să ție și să să păzească, așa ca în toată vremea viitoare la întâmplări de trebuință să să poată da răspuns dintr-însele pentru ființa,

²¹ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 132v–133, *Dispoziția consistorială din 10/21 iunie 1794*.

²² *Ibidem*, Dosar 2, *Putna*, fila 44, *Circularul consistorial nr. 141, din 15 mai 1808*.

starea și petrecere lăcuitorilor după creștinătate”²³. Astfel se stabilește ca actele parohiale să fie ținute într-o ladă, care la rândul ei să fie așezată în biserică, pentru a fi păstrată.

Rolul pe care îl avea păstrarea acestor înscrisuri este foarte bine prezentat în actul primit de către întreaga eparhie. Importanța arhivei este reamintită mai târziu și în Circularul nr. 3 147, din 8/20 decembrie 1850²⁴, când sunt eliminate mai multe nereguli. Acestea au fost constatate, de obicei, în momentul în care s-a făcut predarea-primirea actelor parohiale dintre vechiul paroh și cel nou, în cadrul parohiei. Din acest moment, la o asemenea transmitere este prezent și reprezentantul ierarhului, adică protopresviterul decanatului, un reprezentant al autorității statului și episcopului bisericesc. Desfășurarea evenimentului se trece într-un „protocol”, adică un proces-verbal semnat de toate părțile aflate de față. De asemenea, se atașează următoarele acte: „a) O copie despre *Inventarium asupra încredințatelor lucruri bisericesci*; b) Unu *Isvodu asupra datelor în samă parochialnicescilor acturi* [...]”. Prin acest ordin circular se impune ca fiecare arhivă parohială să dețină un inventar asupra bunurilor bisericesci, dar și un inventar în care să fie menționat conținutul fiecărui dosar, tom sau registru, anul sau anii de care se ocupă, numărul de ordine și numărul de file cuprinse în interiorul său. Potrivit legislației austriece, pe foile din dosarele arhivate se nota numărul filei și numărul dosarului, iar dosarele de arhivă conțineau acte care se refereau la o anumită problemă sau categorie de lucruri, fiind grupate în secții. Cu trecerea timpului, apare o problemă mare, lipsa spațiului sau imposibilitatea depozitării unui număr mare de pachete, care conțineau dosare pe perioade de timp îndelungate.

După intrarea trupelor imperiale în Moldova, la 31 august 1774²⁵, autoritățile militare s-au văzut nevoite să se folosească de traducători, cunoscători ai limbii române, în special români transilvăneni, care o bună perioadă de timp au fost angajați ca traducători. Noii stăpâni au încercat impunerea folosirii în corespondența oficială a limbii germane, fapt ce a întâmpinat de la bun început o rezistență din partea monahilor și a clericilor bucovineni. După numirea episcopului Daniil Vlahovici, se reia problema limbii folosite în cadrul corespondenței oficiale care se purta în interiorul administrației eparhiale. Cedând presiunilor exercitate de către autoritățile de stat, acesta cere protopresviterilor

²³ *Ibidem*, Dosar 1, Putna, fila 51v–52v, *Circularul consistorial nr. 26, din 17 decembrie 1808*.

²⁴ *Ordinul circular consistorial nr. 3 147, din 8/20 decembrie 1850*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1154–1155.

²⁵ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 66; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 12; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 10; Erich Zöllner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent*, Ediția a VIII-a, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 390.

decanali ca, începând cu luna octombrie a anului 1813²⁶, rapoartele de revizie canonică efectuate la enoriile din subordine să fie remise către Consistoriul episcopesc în limba germană și nu în limba română, cum se obișnuia până atunci. Această cerință este una solicitată de către administrația galițiană. Prin aceasta se urmărea ca să lărgască în cadrul administrației bisericești folosirea unui număr mai mare de limbi, eliminând limba română. Pentru aceasta au solicitat ca toată corespondența să se facă în limba germană, pentru ca, mai apoi, după cum s-a și făcut acest lucru, să se introducă și limba polonă și cea ruteană în cadrul corespondenței oficiale. Aceasta s-a răsfrânt pe viitor și asupra corespondenței din cadrul actelor bisericești, acestea fiind dublate și în ucraineană sau ruteană, după cum a fost cazul.

Acesta a fost pasul făcut înapoi în fața insistențelor de a impune limba germană în administrația eclesială ortodoxă, care până atunci a rezistat, dar în cele din urmă a fost nevoită să accepte acest compromis. Pasul odată făcut, se adâncește și mai mult „prăpastia” în care cade limba română, căci odată cu creșterea numărului de funcționari aduși din Galiția, se introduce și folosirea limbii ucrainene și a celei polone. Situația prin care trecea Bucovina în perioada administrației galițiene este ilustrată în citatul următor: „În perioada galițiană au fost și preoții sârbi și cei ucraineni, funcționarii polonezi, învățătorii ucraineni, imigrarea masivă a țăranilor ucraineni [...]”²⁷. Aducerea de coloniști a fost soluția adoptată de către autoritățile civile pentru a contracara elementul băștinaș, autohton. Această situație de compromis impusă preoților ortodocși, de a folosi altă limbă în întocmirea actelor oficiale decât cea română, este corectată de către episcopul Eutimie-Eugenie Hacman, împreună cu Consistoriul. Astfel, aceștia trimit tuturor enoriilor Circulara consistorială nr. 3 845, din 24 mai/5 iunie 1838. Autoritatea bisericească își arată disponibilitatea în rezolvarea și îndreptarea acestei greșeli: „Dupre făcuta ispită însă, într-o vreme, și mai ales înainte de 10 ani încoace nu s-au păzit aceasta Protie²⁸, nici a limbii naționalei, nici calindariul grecesc în Eparhia Bucovinei și la Konsistorium, drept cari de temut este, cum că naționalismosul tocma și la aceea carii pre ei ar trebui să-l sprijinească, încet și încet s-ar stânge și peste puțin numai de la o samă limba bisericească s-ar înțalege”²⁹. Se revine la folosirea „limbii naționale” în cadrul administrației

²⁶ Ionel Dărdală, *Două documente inedite cu privire la interzicerea limbii române și a alfabetului latin în unele lucrări și acte clericale în Bucovina*, în „Suceava”. Anuarul Muzeului Județean”, anul VIII, 1981, p. 450.

²⁷ Mircea Grigoroviță, *Învățămintul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p.19.

²⁸ Protie – primul, prioritate, întâietate, calitatea de a fi primul. Cf. Augustin Scriban, *op. cit.*, p. 1067.

²⁹ Arhiva Parohiei „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” – Arbore, *Protocolul poruncilor bisericești pe anii 1836–1861*, fila 23–24v; *Ordinul circular-consistorial nr. 3 845, din 24 mai/5 iunie 1838*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 942–943.

bisericești ortodoxe bucovinene. Toată corespondența oficială este făcută în limba vorbită de către locuitorii ei români. Un exemplu despre modul cum a fost organizată arhiva parohială îl avem dintr-un proces de predare-primire a actelor parohiale din anul 1881. În acesta se găsesc menționate următoarele registre: „Opt tomuri *Protocoalele Normaliilor*, până la anul 1868; «Foaia ordinăciunilor consistoriale» de la anul 1868 până în finele anului 1874, legate cele de la anul 1875 până în prezent simple; *Protocolul discosului*, de la anul 1836 până în prezent; *Protocolul tabelarnic* de la 1816–1861; *Condica născuților*, tom I, de la 1802–1868, tom II, de la 1869 până în prezent; *Condica morților*, tom I, de la 1802–1868, tom II, de la 1869 până în prezent; *Condica cununaților*, tom I, de la 1803–1868, tom II, de la 1869 până în prezent; mai multe broșuri conscripții; cinci tomuri: *Tâlcuirea biblică*, de Ianoviciu; 2 inventare a[le] parohiei și a[le] lucrurilor bisericești vechi; *Protocoalele corespondințelor*; una pecete bisericească de alamă cu chipul sfinților Apostoli Petru și Pavel. Solca, în 27 mai/ 8 iunie 1881; Anania Iacobovici; Ștefan Isopescu, ca primire în samă; Mandrilla Protos³⁰.

Avem, astfel, imaginea arhivei unei parohii ortodoxe bucovinene, dar și modul în care s-a dispus păstrarea tuturor actelor. Arhivarea actelor în cadrul administrației parohiale este o necesitate a zilelor noastre³¹. În schimb, tomul este numit registru inventar, iar modul de arhivare este cel implementat în Bucovina. Transmiterea actelor se făcea prin intermediul acestui proces-verbal, care reprezenta dovada existenței arhive.

Mitricile

În cadrul cancelariei parohiale, prin intermediul Ordonanței imperiale din 29 aprilie 1786, se specifică clar necesitatea de a ține: „un registru de căsătorii, o carte pentru însemnarea celor născuți și una pentru cei morți, fiecare separată³². Regulamentul pe care împăratul dorea să-l aplice în cadrul Eparhiei Bucovinei este mult mai bine prezentat de către episcopul Dosoftei Herescul, în Ordinul circular intitulat *Instrucție*, adresat clerului ortodox bucovinean. În cadrul acestuia, la paragraful 36, trasează preoților „ascultarea” ca „fieștecare paroh să ție pentru parohia sa un protocol³³ pentru cei cununați, unul pentru cei născuți și unul pentru

³⁰ S.J.S.A.N., Fond *Mitropolia Bucovinei*, secția 3/2, Dosar 41, fila 5, *Proces verbal de predare/primire a enoriei Solca, din 27 mai/8 iunie 1881*.

³¹ Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *Administrația bisericească parohială și legislație*, Ediția a II-a, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2002, p. 154.

³² *Ordonanța pentru regularizarea bisericii și învățământului public religios din Bucovina, Viena, 29 aprilie 1786*, în vol. Myron M. Calinescu, I, p. 75–76.

³³ Protocol – prima foaie (de hârtie lipită) care cuprinde subiectul celor următoare, condică, în Evul Mediu, etichetă (prima coală) la arhive, apoi condică autentică; formular pentru a face acte publice; proces-verbal sau sumar de conferință diplomatică. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 1068; Lazăr Șaineanu, *op. cit.*, p. 521; DEX, p. 862; Athanase Joja (coord.), *Dicționar enciclopedic român*, vol. III, București, Editura Politică, 1965, p. 882–883; Vladimir Hanga, Diana Calciu, *Dicționar*

cei morți, după porunca ce-au ieșit de către Înaltele Locuri, la 22 februarie 1784”. Astfel, se introduc în cadrul cancelariei parohiale actele mitricale, pentru botezați, cununați și morți sau adormiți.

Mitrica cununaților

Cei care se căsătoresc civil, iar apoi se cunună religios sunt îndreptățiți ca să primească un act care să ateste acest lucru. În perioada la care ne referim, înregistrarea căsătoriei se făcea la parohie. După modificarea legilor civile, această normă a fost schimbată. Registrul-mitrică era dedicat pentru a se înregistra în el căsătoriile care aveau loc pe parcursul unui an într-o parohie. Dintru început, el cuprinde multe din datele personale ale mirilor. Înregistrarea acestor date se face ca urmare a unor dispoziții sau ordine circulare consistoriale.

Pe lângă aceste dispoziții sunt trimise de către Consistoriu ordine-circulare prin care se stabilește care sunt datele personale ale celor în cauză ce trebuie să fie înscrise în aceste registre. Printre primele normative care sunt remise parohiilor sunt cele în legătură cu regulile care sunt impuse înainte de săvârșirea Sfintei Taine a cununiei. Astfel, Epsicopul Daniil Vlahovici trimite, la 18 decembrie 1789, protopopilor de ținut, Ordinul consistorial în care specifică faptul că în Ținutul Sucevei au fost identificate cazuri de preoți care „în pricina cununii, nu urmează pre deplin după Patentul de la Înaltele Locuri ce s-au dat încă la anul 1781”³⁴. Acea poruncă imperială făcea trimitere la vestirile care trebuiau făcute în biserică trei duminici la rând, înainte de ziua cununiei. Aceste vestiri cuprindeau, ca și astăzi, numele și prenumele mirelui, numele și prenumele părinților săi, locul nașterii, starea sa, „jun sau văduv”, după caz, precum și numele și prenumele miresei, numele și prenumele părinților ei, locul nașterii și starea socială, „jună sau văduvă”. Acestea erau necesare pentru a se afla dacă cei în cauză erau rude apropiate sau îndepărtate și dacă erau impedimente canonice pentru a se putea căsători. Sunt menționate multe încălcări ale patentului imperial: „[...] unii cununând fără de vestire, unii nu fac deplin vestirile, alții fac vestiri la zile proaste, iar nu [în] duminicile și sărbătorile cele așezate, și unii cunună pe strein și cu pricini de îndoială, fără scrisori bune de la judecătoria politică”³⁵. În cazul în care mirii erau din sate diferite, aveau obligația ca să ducă la preotul satului vestiri, iar mai apoi, cu actul eliberat de acesta, mergeau la judecătoria ținutului, de unde primeau actul prin care se atesta faptul că erau ortodocși. Aceste vestiri, împreună cu actul judecătoresc, erau apoi trecute în *Condica cununaților*. Vestirile pentru cununie sunt folosite și astăzi în multe parohii. De asemenea, sunt reînnoite

juridic, București, Editura „Lumina Lex”, 2007, p. 156; Vasile Breban, *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 476.

³⁴ S.J.S.A.N., *Fond Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 60v–61, *Dispoziția consistorială din 18 decembrie 1789*.

³⁵ *Ibidem*.

normele cu privire la modul în care să fie făcută înregistrarea în *Mitrica cununaților*, amintind neregulile găsite: „[...] porecla³⁶ mirelui nu s-au pus drept, ce numai numele de botez și apoi porecla rusul sau ungureanul, iară porecla mirelui nici pun pentru aceasta strașnică să porunciști ca de acum înainte poreclile mirilor și a miresălor negreșit să să pue și cu rusul și ungureanul, că mulți ruși și ardeleni sau maramureșeni sunt în țara aceasta [...]”³⁷.

Avem imaginea modului în care se completau registrele pentru cununați, dar și faptul că în acea perioadă în Bucovina erau veniți ardeleni și maramureșeni, dar și ruteni, care erau numiți „ruși”. Procesul de colonizare a ținutului era în plină desfășurare. Mulți dintre acești coloniști au plecat din satele de baștină în căutarea unui trai mai bun. Unii dintre ei au fugit pentru a nu fi găsiți de către autoritățile imperiale. Aceste probleme ale noilor veniți creează o serie întreagă de încălcări ale normelor administrative stabilite pentru a fi respectate în fiecare enorie ortodoxă bucovineană. Cu toate eforturile depuse de către administrația bisericească, este înregistrat un număr mare de enorii, cu ocazia vizitației canonice efectuate de către protopopi, unde registrele botezaților, cununaților și adormiților nu sunt completate. În vederea îndreptării acestei situații, episcopul Daniil Vlahovici, împreună cu „Ștorf canțăler”, poruncesc protopopilor de ținuturi ca să remedieze situațiile enoriilor unde nu au fost completate aceste registre. În această poruncă, din 8 aprilie 1791, se fac specificații precise în ceea ce privește modul în care se face completarea acestor registre. Porunca intitulată *Către toți protopopii* conține următoarele precizări: „[...] iar peste toate mitricile să se îndrepteze adecă, la cununați, anul, luna și ziua cândă s-au cununat, numărul casii, numele și porecla mirelui și locul de unde este, lege, vârsta vieții, holtei sau vădăvoi; numele și porecla miresii, adecă nunilor și locul de unde suntă, breasla lor și la ma[r]gine iscălitura preotului”³⁸. Putem observa că aceste normative sunt actuale, folosindu-se astăzi, în general, aceleași date pentru a se completa registrul pentru cununați³⁹. Observăm cum a evoluat înregistrarea în cadrul registrului de cununați, dar totodată avem prezentată o descriere precisă a datelor care trebuie să se regăsească în rubricile mitricei.

Prin Rezoluția imperială din 20 (22) februarie 1784, împăratul Iosif al II-lea (1780–1790)⁴⁰ stabilește principiile generale la care trebuie să se alinieze Eparhia

³⁶ Porecla – supranume dat, de obicei în bătaie de joc, unei persoane. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 1018; Lazăr Șaineanu, *op. cit.*, p. 497; Vasile Breban, *op. cit.*, p. 454; DEX, p. 825.

³⁷ Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 205.

³⁸ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 86v–87, *Dispoziția consistorială din 8 aprilie 1791*.

³⁹ Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 204.

⁴⁰ Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII–XX*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 502; Jean Carpentier, François Lebrun (coord.), *Istoria Europei*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 243; Walter Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii*, București, Editura „BIC ALL”, 2001, p. 161–162; Barbara

Bucovinei, trasând o serie întregă de norme care trebuie să fie aplicate în atingerea acestui scop. În acest sens se hotărăște ca preoții ortodocși din Bucovina, pe lângă îndeletnicirile pastorale, să împlinească și o serie de obligații administrative în ceea ce privește evidența populației. Aplicarea doleanțelor imperiale devine literă de lege, astfel că, și după ce împăratul a trecut la cele veșnice, ierarhii bucovineni se preocupă de punerea în practică a principiilor sale. Astfel, în *Condica cununaților* trebuia trecute următoarele: data cununiei, numărul casei, numele mirelui, confesiunea, etatea și starea sa, văduv sau „holtei”; după aceea numele miresei, religia, starea sa, fată sau văduvă, numele martorilor și starea lor socială, dacă s-au făcut sau nu vestiri. În cazul în care mirii știau să scrie, înscrierea în condică se făcea de către aceștia, în caz contrar, trecerea datelor în registru se făcea de către nași sau de către preot.

O serie întregă de probleme apar la săvârșirea cununiilor, astfel că autoritățile statului sunt cele care sesizează Consistoriului neîndeplinirea formalităților obligatorii ce trebuie să fie îndeplinite de către miri, dar și faptul că există preoți care nu solicită actele necesare. În acest context, episcopul Daniil Vlahovici trimite Ordinul circular consistorial nr. 494, din 30 decembrie 1791/10 ianuarie 1792⁴¹, prin care face cunoscut Decretul gubernial nr. 29 650, din 20 noiembrie 1791, care interzice săvârșirea căsătoriei fără a avea toate documentele stabilite prin decret imperial, pe care sunt obligați să le aducă mirii. Cauzele care au dus la apariția acestor dispoziții le-am enumerat mai sus. Ordine și dispoziții asemănătoare vor mai fi date de către Consistoriul eparhial.

Nu doar autoritățile statului constată nereguli în ținerea administrației parohiale, ci și protopopii. Aceștia aveau obligația să înainteze către Consistoriu o copie după procesul-verbal de revizie canonică, unde se specifica starea actelor parohiale și modul în care erau completate registrele mitricelor. Ca o constatare a activității depuse de către protopopi, episcopul Daniil Vlahovici trimite o Circulară acestora, la 10/21 iunie 1794, prin care le reamintește datoriile pe care le au de împlinit, ca urmare a poruncilor primite. Dar, totodată, îi avertizează asupra pericolului care planează asupra lor: „[...] vă purtați în zadar truda noastră, în zadar atâtea învățături vă dăm, iată acum ce de urmă s-au trimis către preoți învățatură și poruncă asemenea și cucernicieii voastre ce de pre urmă poruncă vă dăm, că de nu vă veți îndrepta toate greșalele ce să vor afla în *Mitrică* și în *Protocolu poruncilor*, sângur veți fi răspunzători și împreună pedepsiți cu acei neascultători preoți și să nu socotiți că vi s-a mai erta ca până acum, că mai multe nu putem răbda [...]”⁴². Cu toate aceste avertismentele date de către ierarh, lucrurile nu s-au îndreptat. Episcopul Daniil Vlahovici mărturisește în povăturile pe care le trimite către

Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, vol. I, Iași, Institutul European, 2000, p. 130–131.

⁴¹ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, Putna, fila 104v, *Ordinul circular consistorial nr. 494, din 30 decembrie 1791/10 ianuarie 1792*.

⁴² *Ibidem*, fila 132–132v, *Dispoziția consistorială din 10/21 iunie 1794*.

protopopul Vicovelor, la 5 iunie 1794, cu mare părere de rău „cum că toate poruncile și înfruntările noastre nu le bagă în samă și le lasă toate neascultate și neîmplinite; întru aceste zile am făcut probă cu cercatul mitricilor numai de vreo șesă sate, în care nenumărate greșele s-au aflat”⁴³. Mărturisirea făcută de către ierarhul bucovinean scoate la lumină gravele încălcări ale poruncilor de către preoți, unele făcute cu bună știință. Cauzele care au dus la încălcarea completării actelor de stare civilă sunt generate de temerile aduse în ținut, mai ales de către coloniștii ardeleni, care au trecut prin acest exercițiu. De aceea, populația de la sate, împreună cu păstorii de suflete, evită să se supună modului în care se dorește crearea unei evidențe clare în rândul populației ortodoxe. Concluziile vizitei făcute de către acesta sunt cu totul dezarmante, dar sunt de actualitate: „2-lea. Între botezați, unii s-au pus cu numele lor și în conscripție are copilul acela alt nume, iară de s-au întâmplat moarte aceluia copil într-a morții s-au pus iarăși cu alt nume, noi socotim și nu vom greși cum că preoții pentru lenevirele lor, fiindcă nu scriu îndată copii în mitrică, uită numele aceluia drept și cu aceasta să adeverește că întru botezați să află fecior și între morți sau în conscripție este fată; 4-lea. S-au cunoscut că jumătate de an și mai bine nu le scriu, în *Mitrică cununăți*, botezații și morții și numai pe atâta scriu cât voesc preoții și atunce tot cu greșale”⁴⁴. Pentru a se evita pe viitor repetarea acestor greșeli, ierarhul stabilește în acest sens câteva măsuri care să fie puse în practică. Mai întâi se impune ca „fiind încă în biserică, unde trebuie să fie protocolul Mitricilor, cu condeiu și cerneala, după ce vă dezbrăcați de veșminte preotești să le scrieți în protocol [...]; 2-lea. Mitrica totdeauna să să fie fără nici o feștelitură; 3-lea. Precum s-au pus numele la un copil botezat, așa să rămâe numele lui veșnic în toate Conscripțiile până la întâmplarea morții neschimbat”⁴⁵. Aceste îndrumări trimise protopresviterului decanatului Vicovelor sunt valabile⁴⁶ și în zilele noastre în cadrul administrației parohiale.

Completarea actelor mitricale a avut un scop bine definit de către episcopul Eutimie-Eugeniu Hacman. După ani de practică administrativă în ceea ce privește ținerea registrelor, regulile sunt foarte bine prezentate prin Ordinul consistorial nr. 2 910, din 6/18 iulie 1868⁴⁷, care vine cu o serie de precizări. Acesta reglementează gradele de rudenie, oprind căsătoria între rude. Dar, în momentul când cei în cauză nu doresc să asculte de glasul rațiunii, se arată care sunt pașii care trebuie urmați pentru a primi dezlegarea de la Consistoriu. Astfel, este nevoie de alcătuirea arborelui genealogic, copii după actele de stare civilă care să dovedească gradul de rudenie, raportul preotului paroh, memoriul de înaintare al protopopului către Consistoriu. Aceeași problemă este reluată ulterior de către episcopul Hacman, în

⁴³ *Ibidem*, fila 133–133v, *Dispoziția consistorială din 5 iunie 1794*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ordinul circularul consistorial nr. 2 910, din 6/18 iulie 1868*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 748–750.

Circularul consistorial nr. 3 589, din 7/19 noiembrie 1868⁴⁸. Ierarhul bucovinean face trimitere la hotărârile Sfintelor Sinoade referitoare la regulile pentru săvârșirea Sfintei Taine a căsătoriei. Episcopul își dojenește preoții care nu explică îndeajuns de bine rânduielile de căsătorie.

Primul mitropolit al Bucovinei, Teofil Bendella⁴⁹, se implică în procesul de reglementare a normativelor referitoare la impedimentele care țin de săvârșirea căsătoriei. Prin Ordinul nr. 635, din 1/13 martie 1875⁵⁰, face referiri precise la hotărârile Sfintelor Sinoade, canoanele 53⁵¹ și 54⁵² ale Sinodului Trulan. Textul canonului 53 se referă la înrudirea spirituală care are loc între fin și nași. Pe baza acestei înrudiri s-a fixat, mai apoi, impedimentul la căsătoria dintre naș și fin. Odată cu trecerea timpului a fost inclusă ca impediment căsătoria dintre naș și unul dintre părinții finului⁵³, iar legislația bizantină a impus ca să se oprească căsătoria până la gradul șapte de rudenie, regulă devenită normă și în cadrul Bisericii Ortodoxe. Următorul canon al aceluiași Sinod enumeră gradele de rudenie care sunt impedimente la căsătorie, iar dacă, din greșeală sau în mod intenționat, s-a întâmplat un asemenea fapt, acea căsătorie trebuia să se desfășoare. Problema gradelor directe de rudenie care sunt impedimente la săvârșirea căsătoriei nu a fost tratată în mod tranșant până la Sinodul Trulan (691–692). Acesta oprește căsătoriile dintre: veri primari, tată cu fiică vitregă, fiu cu mamă vitregă, frați vitregi între ei, tatăl cu

⁴⁸ *Ordinul circularul consistorial nr. 3 589, din 7/19 noiembrie 1868*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 756–758.

⁴⁹ Dumitru Valenciuc, *op. cit.*, p. 59–60; Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 105–109.

⁵⁰ *Ordinul circularul consistorial nr. 635, din 1/13 martie 1875*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 759–760.

⁵¹ Canonul 53: „Deoarece rudenia cea după duh este mai puternică decât unirea trupeză și fiindcă am aflat că, în unele locuri, cei ce primesc copiii din sfântul și mântuitorul botez, după aceasta mamele lor, rămânând văduve, primesc a se însoți prin căsătorie, poruncim ca de acum înainte să nu se mai facă aceasta. Iar dacă unii, după hotărârea de față, s-ar afla făcând aceasta, întâi să se desfășoare asemenea însoțire potrivit legii, dându-se după aceea și pedepse lor pentru desfrânare”. Cf. C. Dron, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. II, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1935, p. 308; Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005, p.151.

⁵² Canonul 54: „Dumnezeiasca Scriptură ne învață cu înțelepciune următoarele: «Să nu intri la nicio rudenie după trup ca să-i descoperi rușinea» (Lev. XVIII, 6). Purtătorul de Dumnezeu Vasile, numărând în canoanele sale unele nunți oprite, pe cele mai multe le trece cu vederea, lucru care ne folosește în două privinți. Căci, spre a nu se întina învățătura cu astfel de vorbe, el lasă la o parte mulțimea cuvintelor rușinoase și înseamnă un nume general, ceea ce este oprit. Din această pricină, el arată numai pe scurt care sunt nunțile oprite de lege. Deoarece, însă, prin o astfel de tăcere și necunoaștere a opririi nunților neîngăduite, firea se smintește în sine, credem trebuitor a vorbi mai lămurit cu privire la aceasta, hotărând ca de acum înainte, cel ce se va uni prin căsătorie cu sora sa sau cu tatăl, și fiul cu mama și fiica, sau tatăl și fiul cu două fete surori, sau doi frați cu maica și fiica, sau doi frați cu două surori, să cadă sub canonul celor șapte ani, cu lămurirea că nunta cea oprită de lege să se desfășoare”. Cf. C. Dron, *op. cit.*, p. 310; Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 151–152.

⁵³ Nikodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea II, *Canoanele sinoadelor ecumenice*, Arad, Tipografia Diecezană, 1931, p. 422–423.

sora nurorii, fiul cu cumnata tatălui, fratele cu fiica cumnatei, doi frați cu două surori, fratele ginerelui cu soacra acestuia⁵⁴. În conformitate cu acest canon, s-a făcut o categorisire a gradelor de rudenie ca urmare a legăturii de sânge, a cuscriei, spirituală, închipuită și prin adopție.

În baza aceluiași Ordin circular nr. 5 141, din 1875⁵⁵, mitropolitul Silvestru, împreună cu Consistoriul Arhiepiscopesc, face o serie de schimbări speciale și în ceea ce privește completarea registrului de cununați. Se stabilește ca să fie trecute ambele numere în condică, atât de la casa mirelui, cât și de la cea a miresei. De asemenea, trebuie să fie trecută corect data când s-a făcut cununia (ziua, luna, anul și locul unde a fost făcută cununia), iar dacă a fost în parohia mirelui sau a miresei, să fie trecuți nașii, potrivit notificării trimise de către preotul care a oficiat. Aceasta pentru ca să se știe despre fiecare unde a fost cununat. Apare o problemă atunci când cununia nu se face nici în enoria de unde este mirele, nici în cea a miresei. În aceste condiții este obligatoriu să se regăsească în toate trei locurile înregistrat serviciul, doar că în locul de baștină al mirelui și al miresei trebuie să fie înregistrată mărturia preotului care a săvârșit serviciul, având în prealabil îndeplinite toate formalitățile legale.

Mitrica născuților

Condica sau registrul de evidență a nașterilor în cadrul unei parohii a impus tuturor clericilor respectarea regimului strict referitor la copiii născuți. În *Condica botezaților* se înregistrau următoarele: data nașterii, numărul casei, numele și religia, genul, legitim sau nelegitim, numele părinților și starea lor, numele nașilor și starea lor. În continuare, aceeași Dispoziție consistorială din 18 decembrie 1789 prezintă normele de completare pentru registrul celor botezați: „[...] la botezați: iarăși anul, luna, ziua cândă s-au botezat, numărul casii, numele pruncului, lege parte bărbătească sau femeiască, din cununie dreaptă sau afară de cununie, numele și porecla tătâne-su și locul de unde este breasla lor, și la ma[r]gine iscălitura preotului care au botezat, cu numele și porecla lui, și la care sat este paroh [...]”. Această poruncă reglementează și datele care trebuie trecute la cei adormiți: „[...] la morți așîșdere anu, luna și ziua cândă au murit, numărul casii, numele și porecla mortului și locul de unde este, lege, vârsta vieții, de ce feli de boală au murit, și la ma[r]gine iscălitura preotului precum s-au arătat mai sus [...]”⁵⁶. Ordinele circulare consistoriale făceau referiri la ținerea registrelor mitricale. Nu erau separate problemele între cununați, născuți sau morți. Pe parcursul existenței acestei eparhii se vor aduce completări permanente în ceea ce privește datele care sunt înregistrate

⁵⁴ *Ibidem*, p. 426–429; C. Dron, *op. cit.*, p. 314–319.

⁵⁵ *Ordinul circularul consistorial nr. 5 141 ex. 1875, din 13/25 iunie 1880*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1013–1019.

⁵⁶ S.J.S.A.N., *Fond Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 60v–61, *Dispoziția consistorială din 18 decembrie 1789*.

în aceste tomuri. Aceste date referitoare la persoanele în cauză trebuiau obligatoriu să se regăsească în cadrul mitricelor.

Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, în Ordinul circular nr. 5 141/ 1875⁵⁷, face precizări referitoare la completarea registrului pentru născuți. După ce amintește normele generale de completare a registrelor, sunt introduse noi cerințe. La capitolul observațiilor speciale, sunt introduse mai multe norme noi, care se adaugă la datele care sunt obligatorii de înscris în registrele de stare civilă. La *Registrul născuților*, începând cu anul 1875, se trece obligatoriu numărul casei, nu altceva, cum se obișnuia ca să se facă până atunci, când s-au găsit doar simple mențiuni precum: „casa de lângă moară”, „casa de lângă biserică”, „casa din spatele prăvăliei” etc. În ceea ce privește numele pruncului, acesta trebuie să corespundă cu numele din celelalte acte de evidență a populației. Atunci când sunt gemeni, fiecare dintre copii este înregistrat în rubrică separată, atât cu numele său, cât și cel al părinților și al nașilor. Pe foaia din registru, pe lângă celelalte rubrici, mai sunt două: 10 cu D.C. (copii din dreaptă cununie) și 11 cu A.C. (copii din afara cununiei). Acestor detalii de redactare preoții nu le acordă interesul cuvenit și, ca urmare, sunt înregistrate la completarea acestor rubrici cele mai multe încălcări ale normelor obligatorii care trebuiau să fie respectate. De asemenea, mari confuzii s-au înregistrat în ceea ce privește înscrierea corectă a locului de unde este tatăl pruncului. O parohie, după modificarea statului din anul 1843, putea avea una sau mai multe atinențe sau expozituri parohiale. De fapt, cătunelor, care formau o enorie sau parohie, li s-a dat această denumire care definea filiile parohiale de astăzi. Aici s-au făcut cele mai mari confuzii. Ordinul face precizarea ca să fie trecută titulatura oficială a parohiei, urmată de filia cu hramul bisericii, unde avea domiciliul unul dintre părinți. S-a omis ca să se treacă „breasla” și domiciliul de la acea dată, atât la tatăl copilului, cât și la nașii de botez, lucru care devine obligatoriu de acum. Delicata problemă a copiilor „din afara căsătoriei” cerea recunoaștere benevolă din partea tatălui, iar în cazul în care acesta venea după o perioadă îndelungată de timp să-și recunoască copilul avea dreptul legal să i se îndeplinească cererea. Pentru a se putea face acest lucru, la rubrica unde se trecea tatăl, dacă înregistrarea se făcea de către mama pruncului, atunci acea rubrică nu se completa, pentru a se putea completa la o dată ulterioară. Una dintre regulile dreptului roman⁵⁸, *pater est is, quem nutiae demonstrant* („acela este tatăl pe care îl arată căsătoria”)⁵⁹, începe să fie aplicată de la această dată și în Bucovina. Se specifică clar: „[...] și tatăl să se înscrie în rubrica referitivă, dacă de la mo[a]rtea

⁵⁷ *Ordinul circular consistorial nr. 5 141 ex. 1875, din 13/25 iunie 1880*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1013–1019.

⁵⁸ Constantin Stoicescu, *Curs elementar de drept roman*, Retipărire după ediția a III-a, revăzută și adăogită, București, 1931, București, Universul juridic, 2009, p. 103; Andreea Rîpeanu, *Drept roman. Curs universitar*, București, Editura ProUniversitaria, 2008, p. 105.

⁵⁹ Lucian Săuleanu, Sebastian Rădulețu, *Dicționar de termeni și expresii juridice latine*, Ediția a II-a, București, Editura „C. H. Beck”, 2001, p. 219; *Adagii juridice latinești*, traduse și comentate de prof. dr. doc. Vladimir Hanga, București, Editura „Lumina Lex”, 2007, p. 94.

acestui până la nașterea copilului n-au trecut deplin zece luni, însemnându-se totodată în rubrica tatălui, de câte luni este acesta mort”⁶⁰. Se cerea, prin Ordinul circular nr. 2 819, din 23 iunie/5 iulie 1867⁶¹, ca pe lângă numele mamei pruncului să se însemneze și numele bunicilor din partea mamei. Ca urmare a protocoalelor de vizitație canonică, s-a observat că este mult prea mult și de aceea se renunță ca să fie menționați și bunicii. Această mențiune a fost introdusă, în schimb, în cadrul altui registru de stare civilă, cel al conscripției parohiale.

Atât la registrul *Mitrică pentru botezați*, cât și la *Mitrică pentru cununăți*, normele aplicate de către autoritățile administrației bucovinene sunt folosite în cadrul completării cu date și în zilele noastre⁶². Nu s-au făcut alte modificări, acestea sunt actuale. În schimb explicarea datelor este de un real folos, pentru a se putea completa corect aceste mitrice.

Mitrica morților

În *Condica adormiților* se înregistra data decesului, cu ziua, luna și anul, numărul casei, numele decedatului, religia și genul, vârsta și cauza decesului. Sunt stabilite unele reguli speciale în ceea ce privește decesul nobilimii. Primind poruncă imperială, episcopul Daniil Vlahovici, trimite, la 16 august 1791, către toate enoriile normele pe care trebuie să le îndeplinească orice preot atunci când se întâmplă decesul unui boier. Iată actul pe care l-au primit enoriile: „După poronca Înantelor Locuri care, prin Cinstitul Craisamt al Țării, la 17 zile a trecutei luni au venit către Consistoriumă dinspre parte noastră a Conzistoriului, poruncim cucerniciilor voastre protopopii și milostivelor voastre preoții parohialnicii ce vă aflați în păzita de Dumnezeu eparhie noastră, că de acum înainte acei care-i santeți așezați prin parafiile unde să află trăitori în sată, boieri, mazili⁶³ sau ruptași⁶⁴ să aveți luoare în minte, ca îndată cum va muri vreună boieri, mazili sau ruptași, parte bărbatească sau femeiască, să faceți înștiințare în scris dreaptă către giudecătorie a ținutului în care să află [...]”⁶⁵. Înștiințarea pe care preotul era obligat să o înainteze către judecătoria ținutului unde se afla trebuia să cuprindă numele și porecla celui

⁶⁰ *Ordinul circular consistorial nr. 5 141 ex. 1875, din 13/25 iunie 1880*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1013–1019.

⁶¹ *Ordinul circular consistorial nr. 2 819, din 23 iunie/5 iulie 1867*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 636–637.

⁶² Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 202.

⁶³ Mazili – boieri de clasa a treia care au fost scutiți de o serie de taxe către stăpânire, numiți și boieri de țară. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 782–783; Lazăr Șaineanu, *op. cit.*, p. 391; DEX, p. 606; Vasile Breban, *op. cit.*, p. 339; Athanase Joja, *op. cit.*, vol. III, p. 294.

⁶⁴ Ruptași – clasă de negustori care plăteau rupta; bir fix plătit visteriei; arendaș al unei moșii. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 1143; Lazăr Șaineanu, *op. cit.*, p. 557; DEX, p. 939; Athanase Joja, *op. cit.*, vol. III, p. 268.

⁶⁵ S.J.S.A.N., Fond Parohii, Dosar 1, Putna, fila 88v, *Dispoziția consistorială din 16 August 1791*.

decedat, genul, starea sa, localitatea de unde era, ziua în care a decedat. Odată cu trecerea anilor, în rândul micii nobilimi au fost primiți și unii dintre preoții bucovineni. Acest lucru a fost posibil prin decret imperial, fiind recompensați pentru activitatea lor pastorală sau culturală pe care au depus-o. Ca urmare a acestei noi situații, prin intermediul Ordinului circular consistorial nr. 555, din 28 august 1799⁶⁶, episcopul Daniil Vlahovici și arhimandritul Isaia Baloșescul, din partea Consistoriului, comunică protopopilor normele și pașii care trebuiesc urmați de către aceștia în anunțarea unui deces, în cazul preoților care fac parte din rândul micii nobilimi. După constatarea decesului, protopopul, ca reprezentant al Consistoriului, are obligația să anunțe în scris judecătoria ținutului respectiv, folosind în acest sens un comisionar care să ducă înștiințarea cât mai repede cu putință. Apoi să trimită un raport către Consistoriu, care să cuprindă următoarele informații: „numele și porecla celui răpăosat; a) ziua în care au răpăosat; b) paroh sau derigint era; g) de i-au rămas priuteasă și de ce vârstă, așisderea copii, din care parte și de ce vârstă anume și lângă aceasta să înștiințezi socotința la preot din cei di[m]prejur să să încredințeză pastorie sufletească în locul răpăosatului până la așezarea altui preot”⁶⁷. Celelalte formalități legale sunt în datoria judecătoriei de ținut, care delegează un reprezentant care să facă inventarul obiectelor pe care le deținea repaosatul, iar protopopul să fie de față, pentru a delimita obiectele personale de cele preoțești, care sunt trecute în grija bisericii. În cazul în care din inventarul bisericesc ar lipsi vreun lucru, atunci protopopul are datoria de face raport scris către Consistoriu, specificând și modalitatea de recuperare, hotărâtă împreună cu moștenitorii celui decedat. Problema aceasta este reluată câțiva ani mai târziu de către episcopul Isaia Baloșescul. În anul 1826⁶⁸, prin ordin consistorial, se comunică protopresviterilor de ținut pașii care sunt obligatorii de urmat în cazul decesului unui preot din rândul celor ridicăți la ranguri nobiliare. Tot protopopii sunt cei în drept de a anunța Forum Nobilium, care, la rândul său, are datoria de a se pronunța asupra averii celui în cauză. Următorul pas este raportul către gubernium, „pentru rădicarea Erbștaer⁶⁹ ecvivalentului”, după care să rânduiască suplinirea parohiei. Aceleași reguli vor fi aplicate și în cazul decesului unui cleric de rând.

Episcopul Daniil Vlahovici, împreună cu Consistoriul, fac cunoscută tuturor enoriilor porunca venită de la autoritățile imperiale referitoare la decesele care li se

⁶⁶ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Arbore*, fila 10v–11; *Ordinul circular consistorial nr. 555, din 20 august 1799*, în vol. Myron M. Calinescu, I, p. 387–388.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Arhiva Parohiei „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” – *Arbore, Protocolul poruncilor bisericești pe anii 1822–1829*, fila 101–101v; *Ordinul circular consistorial nr. 1807, din 7 septembrie 1826*, în vol. Myron M. Calinescu, I, p. 388.

⁶⁹ Erbsteuer – impozit succesoral. Cf. *Dicționar german-român*, Ediția a III-a, revizuită și îmbogățită de Grete Klaster-Ungureanu, Ioan-Gabriel Lăzărescu, Ileana-Maria Moise, București, Editura Univers Enciclopedic, p. 371.

par a fi dubioase. Astfel, prin Porunca din 11 mai 1792⁷⁰, sunt atenționați toți preoții că această datorie a trecut în sarcina stăpânilor de moșii, iar preoții nu mai au obligația să facă cunoscute aceste lucruri autorităților de stat. Constatarea deceselor nu mai intră în atribuția preoților. Această normă legislativă este valabilă până în zilele noastre⁷¹. Prin Porunca Consistoriului eparhial, din 24 mai 1793⁷², se comunică parohiilor decizia imperială care stabilește ca orice deces să fie constatat de către un medic. Acesta avea datoria să întocmească actul constatator, în baza căruia se permitea îngroparea celui decedat. Potrivit poruncii episcopului Daniil Vlahovici, lucrurile s-au petrecut întru totul astfel: „[...] cum că până acum multe înștiințări s-au făcut acolo, că preoții din Bucovina nu să țin după poroncile carele s-au dat în multe rânduri [...]”. Se specifică clar faptul că: „[...] până ce nu vor ave slobozenie de la Cinstit Craisamt (...), să nu-i îngroape”. Se readuce în actualitate obligația autorităților locale, vorniciei satelor și stăpânilor de moșii, care au îndatorirea legală de a lua măsuri în acest sens, anunțând autoritățile statului.

Referitor la problemele care au fost constatate la *Registrul de evidență a celor morți*, mitropolitul Silvestru Morariu-Andrieuici încearcă, prin intermediul Ordinului consistorial nr. 5 141, din anul 1875⁷³, eliminarea oricăror prescurtări folosite de către unii preoți. Ierarhul face apel la preoți să completeze corect rubrica cu „bresla” fiecăruia. În ceea ce privește copiii care s-au născut morți, preoții sunt datori să-i înregistreze mai întâi la născuți, fără să completeze rubricile referitoare la botez, iar după aceea să-i înregistreze în *Condica morților*. Normele stabilite la completarea acestui registru sunt actuale. Orice caz de deces intră în atribuția medicului, care este obligat să îl constate. Fără dovada din partea acestuia, săvârșirea înmormântării este considerată infracțiune.

În ciuda tuturor povățuirilor și a îndrumărilor trimise la enorii, neascultarea este la rang de cinste. În aceste condiții, episcopul Daniil Vlahovici și arhimandritul Isaia Baloșescul, din partea Consistoriului, trimit în întreaga eparhie Ordinul circular consistorial nr. 27 și nr. 329, din 15 iunie 1801⁷⁴, în care fac cunoscută tuturor plângerea venită din partea autorităților militare imperiale, referitoare la lipsa registrelor care să conțină *Mitricile* și *Conscripția* la un număr foarte mare de parohii. La acestea se adaugă faptul că, în unele enorii, în registrele mitricale nu sunt trecute toate datele. De asemenea, din cauza faptului că actele parohiale au fost ținute în casa personală a preotului, s-a întâmplat tragicul incident ca aceasta să fie mistuită de foc și, odată cu ea, și registrele de stare civilă, dar și

⁷⁰ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 108v, *Dispoziția consistorială din 11 mai 1792*.

⁷¹ Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 207.

⁷² S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Putna*, fila 122v, *Dispoziția consistorială din 24 mai 1793*.

⁷³ *Ordinul circular consistorial nr. 5 141 ex. 1875, din 13/25 iunie 1880*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1013–1019.

⁷⁴ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Arbore*, fila 26–26v, *Ordinele consistoriale nr. 27 și 329, din 15 iunie 1801*.

actele parohiale. Cei care au fost găsiți vinovați de către autoritățile militare „cu globiri la lada săracilor și cu credincioasă pedeapsă s-au canonisit”. Pentru a-i face să țină registrele în bună stare, cei care au greșit urmau a fi pedepsiți „cu îndoit și întriite globă⁷⁵ la lada săracilor [...] spre necinste anume ei și din darul preoției vor fi lipsiți”. Din nou li se amintesc tuturor preoților și protopopilor datele care trebuie să fie trecute în aceste registre, pentru ca să fie în bună ordine. Interesant este modul în care se pune problema păstrării actelor și a celor necesare pentru întocmirea lor: „Să nu îndrăznească de acum înainte a ține mitrica prin sat, ci în biserică la loc păzit să ste și negreșit în biserică anume de acea treabă să fie călămări, condei, linie, condei de plumbă [...]”. Confrunțați cu atâtea nereguli administrative, membrii Consistoriului găsesc modalitatea prin care să uniformizeze actele de stare civilă. La 20 septembrie 1801⁷⁶ aceștia decid ca „protocoalele mitricilor să fie scrise în tomuri despărțite, adică, unul pentru cununați, al 2-lea pentru născuți, și al 3-lea pentru morți, fieștecare din ei osăbit legate, și pentru ca să nu fie liniile rubricilor și scrisoare capitelor deasupra, unile într-un chip, unile într-altul, și cu grășală așezate, să hotărăște ca aici după cuviincioasă orânduială să să tipărească și împreună aice să să și lege după socotința care trebuiește [...]”. A fost nevoie de 17 ani pentru a se constata inadvertențele între doleanțele autorităților și ceea ce puteau realiza preoții în împlinirea acestora. În cele din urmă, se ia decizia cea bună, tipărirea de foi cu rubricația cerută prin regulamentul de funcționare al eparhiei, apoi legarea acestora în registre separate. Fiecare paroh a fost astfel informat ca, în termen de 30 de zile, să achite suma de 6 heleri⁷⁷ și 54 cruceri⁷⁸, contravaloarea registrelor mitricale.

Autoritățile galițiene iau în serios datoria de a verifica actele de stare civilă pe care le țineau preoții ortodocși bucovineni. Astfel, episcopul Daniil Vlahovici și arhimandritul Isaia Baloșescul aduc la cunoștința tuturor enoriilor de pe cuprinsul eparhiei Ordinul circular consistorial nr. 120, din 15/27 februarie 1804⁷⁹, care se referă la Ordinul gubernial nr. 1 142, din 24 februarie 1804, ce are în vedere efectuarea unei vizite administrative în enoriile bucovinene. Consilierul aulic care efectua această verificare avea în vedere, printre altele, următoarele:

⁷⁵ Gloabă – amendă care se aplică ca urmare a săvârșirii unui delict. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 564; Lazăr Șaieanu, *op. cit.*, p. 278; DEX, p. 426; Athanase Joja, *op. cit.*, vol. II, București, 1964, p. 570; Marcel D. Popa, *Dicționar enciclopedic*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 468.

⁷⁶ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Arbore*, fila 27v–28; *Poroncitoare aducere aminte*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 968.

⁷⁷ Heller – filler, a suta parte din coroana austriacă, cam cât un ban românesc, monedă din bronz sau nichel. Cf. August Scriban, *op. cit.*, p. 596; Athanase Joja, *op. cit.*, vol. II, p. 672.

⁷⁸ Cruceri – crețari, monedă mică de argint, mai târziu de aramă, care a circulat în sudul Germaniei, în Austro-Ungaria, în Transilvania și în Bucovina până la sfârșitul secolului al XIX-lea, valorând a suta parte dintr-un florin. Cf. DEX, p. 238; Marcel D. Popa, *op. cit.*, vol. I, București, 1993, p. 476.

⁷⁹ S.J.S.A.N., Fond *Parohii*, Dosar 1, *Arbore*, fila 42v–43, *Ordinul circular consistorial nr. 120, din 15/27 februarie 1804*.

„1. Protocoalele poruncilor; 2. Protocoalele mitricilor; 3. Conșcripțiile sufletelor”. Din timp, ierarhul anunță și avertizează de pericolul care îi așteaptă pe cei care nu vor avea întocmite corect actele pe care le va solicita consilierul aulic.

Anual, fiecare parohie avea obligația să depună copii după registrele de stare civilă la administrația consistorială. Pentru a le avea pe toate în același format, Consistoriul bucovinean hotărăște, prin Ordinul circular consistorial nr. 141, din 15 mai 1808⁸⁰, ca să tipărească foi, după modelul celor din registrele mitricilor. Pe aceste foi decid autoritățile bisericești să fie trecute, în copie, datele de pe actele stării civile. Astfel, se făceau copii în două exemplare, unul către Consistoriu, iar cel de al doilea către administrația civilă a statului.

În paralel cu reglementările canonice, apar mai multe probleme generale care trebuiau să fie rezolvate. De aceea, următorul ierarh, mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, trimite la toate enoriile Circularul consistorial nr. 5 141 pe anul 1875⁸¹. Acest ordin ajunge în parohii la jumătatea anului 1880. El conținea o serie întreagă de adnotări în ceea ce privește ținerea și completarea registrelor mitricale. Sunt aduse la cunoștință îndrumări generale, dar și reglementări speciale la fiecare registru. Preoților li se reamintește obligația de a avea la fiecare parohie trei registre, pentru născuți, cununați și morți; foile din acestea trebuia să fie completate frumos și clar, fără rupturi, ștersături. Se stabilește ca aceste registre să fie completate imediat după săvârșirea serviciului religios, pentru ca astfel să se facă mențiunea cronologică. Aceste norme sunt valabile și în cadrul administrației parohiale din zilele noastre⁸². În ceea ce privește titlurile rubricăției, au fost introduse o serie de modificări. Completarea registrelor imediat după săvârșirea serviciului este o normă folosită în administrația bisericească.

Aceste norme reprezintă o mică parte din multitudinea de obligații pe care și le-a asumat Biserica Ortodoxă din Bucovina în perioada stăpânirii austriece. În procesul de punere în practică a normelor de evidență a populației au apărut cele mai multe obstacole. Efectul benefic a fost cel pe care l-a sesizat marea majoritate a preoților – un ajutor în cunoașterea tuturor credincioșilor și impunerea unei discipline în exercitarea datoriilor preoțești. Pe lângă slujirea preoțească, clericii îndeplineau și o serie de obligații ale funcționarilor publici, fapt care a impus de la sine ridicarea standardelor culturale ale clerului ortodox. Odată cu aceste îndatoriri, crește și rolul pe care Biserica Ortodoxă îl are în Imperiu și în ținut. Desele verificări ale actelor administrative ale enoriilor ortodoxe de către reprezentanții autorităților imperiale arată importanța acordată misiunii depuse de către preoți. Biserica Ortodoxă din Bucovina și-a onorat sarcinile asumate în implementarea sistemului de evidență a populației. Modelul bucovinean a fost preluat, după Marea

⁸⁰ Idem, dosar 2, *Putna*, fila 44, *Ordinul circular consistorial nr. 141, din 15 mai 1808*.

⁸¹ *Ordinul circular consistorial nr. 5 141 ex. 1875, din 13/25 iunie 1880*, în vol. Myron M. Calinescu, II, p. 1013–1019.

⁸² Ioan N. Floca, Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 198.

Ionel-Mugurel Martiniuc

Unire din 1918, și în celelalte unități bisericești din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.